

Hâlid b. Velîd'in Savaş Taktikleri*

The War Tactics of Khâlid b. al-Walîd

Bilal Gök

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
Assoc. Prof. Dr., Inonu University Faculty of Theology, Department of Islamic History
Malatya / Turkey

bgok38@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-5346-252X

Merve Zeybek

Milli Eğitim Bakanlığı
Ministry of National Education

Adıyaman / Turkey

mervezeybekdiaspora@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-1738-849X

Makale Bilgisi / Article Information

*Bu makale "Hâlid b. Velîd el-Mahzûmî ve Tarihsel Kişiliği" (İnönü Üniversitesi SBE, Malatya 2023) adlı yüksek tezinden üretilmiştir.

This article is based on master's thesis entitled "Khâlid b. al-Walîd el-Mahzûmî and Historical Personality" (İnönü University SBE, Malatya 2023).

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article

Geliş Tarihi: 30 Nisan 2023 / **Date Received:** 30 April 2023

Kabul Tarihi: 9 Haziran 2023 / **Date Accepted:** 9 June 2023

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2023 / **Date Published:** 30 June 2023

Yayın Sezonu: Haziran 2023 / **Pub Date Season:** June 2023

Atıf: Gök, Bilal – Zeybek, Merve. "Hâlid b. Velîd'in Savaş Taktikleri". *Akademik Siyer Dergisi* 8 (Haziran 2023), 67-86.

Citation: Gok, Bilal – Zeybek, Merve. "The War Tactics of Khâlid b. al-Walîd". *Journal of Academic Sirah* 8 (June 2023), 67-86.

<https://doi.org/10.47169/samer.1290200>

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Yayıncı: KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Published by: KSU Sirah Researches Application and Research Center

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların Kaynakça'da belirtildiği beyan olunur (Bilal Gök – Merve Zeybek). / **Ethical Statement:** It is declared that during the preparation process of this study, scientific and ethical principles were followed and all the studies benefited from are stated in the bibliography (Bilal Gok – Merve Zeybek).

Bu makale Creative Commons Atıf-Gayriticari Türetilemez 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır. / This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-Nc 4.0).

Öz

Savaşlarda kullanılan taktikler savaşın sonucu açısından önemlidir. Müslümanlar farklı coğrafyalarda fetih faaliyetlerini sürdürürken çeşitli şartları göz önünde bulundurdular. Bunun sonucu olarak da farklı savaş taktiklerini kullandılar. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in savaşın zorluklarını ve harp sanatını bilen komutanlar tayin ettiklerini görmekteyiz. Hâlid b. Velid, Hz. Peygamber'in "seyfullah" lakabı verdiği sahabi ve meşhur komutandır. O, gösterdiği kahramanlıklar, kullandığı üstün savaş teknikleri ve ileri görüşlülüğü ile çağdaşları içerisinde temayüz etmiştir. Hâlid, Müslüman olduktan sonra üç yıl Hz. Peygamberin sohbetinde ve emrinde bulundu. Daha sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde de İslâm toplumuna hizmet etti. Günümüze değin Hâlid'in hayatı hakkında birçok eser kaleme alındığı halde, onun savaş taktiklerini anlatan müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmanın amacı, savaş esnasında vaziyet ve şartlara göre strateji üretme becerisine sahip olan Hâlid'in kullandığı savaş taktiklerini tanıtmaktır. O, yaptığı savaşlar esnasında vur-kaç, istihbarat toplama, orduyu birliklere ayırma, kuşatma ve psikolojik savaş taktiği gibi birçok savaş taktiğini kullanmıştır. Hâlid'in askeri faaliyetleri arasında istihbarat çalışmalarının da ayrı bir yeri vardır. Cezîre bölgesinin fethi aşamasında, onun yaptırdığı istihbarat faaliyetleri sayesinde İslam ordusunun hızlıca ilerlemesi mümkün olabilmıştır. Ayrıca Hâlid'in, Mûte harbinde uyguladığı askeri birliklerin yerlerini değiştirme ve vur-kaç yöntemi, İslam ordusunu tamamen yok olmaktan kurtarmıştır. Hâlid, Yermük savaşında ordunun merkez, sağ ve sol kanatlarını bölüklere ayırmış, her birinin başına bir komutan tayin ederek daha önce Müslümanlar tarafından bilinmeyen bir taktik geliştirmiştir. Çalışmada zikri geçen bu vb. hususlar detaylı şekilde ele alınacaktır.

Anahtar Kelime: Siyer, Hâlid b. Velid, Fetihler, Savaş, Strateji.

Abstract

Tactics employed in wars are crucial for determining the outcome of the battles. As Muslims continued their conquest activities in different regions, they took various conditions into consideration and consequently employed different war tactics. We observe that Prophet Muhammad, Abu Bakr, and Umar appointed commanders who were knowledgeable about the challenges of war and the art of warfare. Khâlid b. al-Walid, a famous companion of the Prophet and a renowned commander, stood out among his contemporaries with his heroic acts, superior warfare techniques, and foresight. Khâlid spent three years in the conversation and under the command of Prophet Muhammad after embracing Islam. He then served the Islamic community during the reigns of Abu Bakr and Umar. Although numerous works have been written about Khâlid's life until today, no separate study has been conducted specifically focusing on his war tactics. The aim of this study is to introduce the war tactics employed by Khâlid, who possessed the ability to devise strategies according to the situation and conditions during battles. He utilized various war tactics such as hit-and-run, intelligence gathering, dividing the army into units, siege tactics, and psychological warfare. Khâlid also had a significant role in intelligence operations among his military activities. During the conquest of the Jazira region, the rapid advancement of the Islamic army became possible due to the intelligence activities conducted under his command. Furthermore, Khalid's tactic of changing the positions of military units and employing hit-and-run techniques during the Battle of Mu'tah saved the Islamic army from complete destruction. In the Battle of Yarmouk, Khâlid divided the army into center, right, and left wings, assigning a commander to each unit, thus developing a tactic previously unknown to the Muslims. This study will examine these and other mentioned aspects in detail.

Keywords: Sirah, Khâlid b. Walid, Conquests, War, Strategy.

GİRİŞ

Savaşlarda kullanılan taktikler savaşın sonucu açısından önemlidir. Müslümanlar farklı coğrafyalarda fetih faaliyetlerini sürdürürken çeşitli şartları göz önünde bulundurmışlar ve bunun sonucu olarak da farklı savaş taktikleri kullanmışlardır. Başarıyla yürütülen İslâm fetihlerinin arkasında komutanların geliştirdiği ve askerlerin uyguladığı bu savaş taktikleri bulunmaktadır. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in savaşın zorluklarını ve harp sanatını bilen komutanlar tayin ettiklerini görmekteyiz. Hâlid b. Velîd de görevlendirilen bu mahir komutanlardan biridir.¹

Hz. Peygamber, komutan tayin ederken dini konularda en bilgili ve faziletli olanı değil savaş taktiklerini en iyi bilen seçiyordu. Konuyla ilgili olarak kendisine izafe edilen bir sözde: “Bir toplulukta başlarına atadığım komutandan daha hayırlı kimseler bulunabilir. O kimseyi komutan seçmemin sebebi aranızda savaşı en iyi bilen ve en uyanık olan kimse olması sebebiyledir” denilmektedir.² Anlaşıldığına göre savaşlarda komutan atama faaliyeti, bu işi ehline vermekle yani liyakatle ilgili bir durumdur. Hâlid b. Velîd bu profile tam uymaktadır. İlk Müslümanlardan olmamasına rağmen savaş taktiklerini iyi bilmesi onu öne çıkarmaktadır.

Hâlid b. Velîd, girdiği her savaşta harp sanatını daha da geliştirdi. Düşmanını tanıyarak ve yaptığı hataları tekrarlamayarak ilerledi. Savaşlarda farklı taktikler uygulayıp komuta orijinallliğini ortaya koydu. Enbâr kuşatması sırasında şehrin surları önünde bulunan hendeği geçmek için farklı bir taktik uyguladı. Hasta ve yaşlı develeri kestirdi. Onları hendeklere attırıp ordunun hendekleri sorunsuz geçmesini sağladı. Zâtu'l-Uyun Savaşı'nda düşmana mübareze teklif etti.³ Mübarezeyi Hâlid kazanınca kısa sürede zafer Müslümanların oldu.⁴ Ayrıca Hâlid, aldığı istihbaratlar neticesinde hangi kalenin ele geçirilmesiyle ordunun yiyecek ve silah ihtiyaçlarını karşılayabileceğini biliyordu. İçinde yiyecek ve silah olan kaleleri ele geçirerek ordunun lojistiğini sağladı.⁵ Diğer taraftan güvenli bölgeleri tespit edip oraları üst olarak kullanmaya da dikkat etti.⁶

O, düşman için zorlu bir rakipti. Çünkü kendisinin sabit bir taktiği yoktu. Her defasında düşmanı şaşırtıyordu. Hâlid, düşmanın hareketlerini, bölgeye gelişini ve yerel işbirlikçilerini dikkatlice takip ediyordu. Yapabilecekleri saldırılara karşı önlemler geliştiriyordu.⁷

Günümüze gelinceye kadar Hâlid b. Velîd hakkında yurt içinde ve dışında birçok değerli çalışma kaleme alınmıştır. Bu bağlamda Ebû Zeyd eş-Şelebi'nin,⁸ Ömer Rıza Kehhâle'nin⁹ ve Ali el-

¹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe fî temyîzi's-şahâbe*, çev. Seyfullah Erdoğan (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2011), 302.

² Abdullah Reşid, *İslam'da Ordu ve Komutan*, çev. Enver Günenç (İstanbul: Şule Yayınları, 1996), 51.

³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* (Mısır: Huseyniyye, 1275), 4/20; Sadettin Yıldırım, *Hz. Ebû Bekir'in Hayatı ve Tarihi Şahsiyeti* (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 97.

⁴ Hüseyin Gökalp, *Irak'ın Fethi ve İslâmlaşma Süreci (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 72.

⁵ Halit Çil, *Hz. Ömer Dönemi Ordu ve Orduğâhlar* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 136.

⁶ Metin Yılmaz, “İlk İslâm Fetihlerindeki Savaş Stratejileri ile Avlanma Taktikleri Arasındaki Benzerlik”, *Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi)* 8/2 (2008), 19.

⁷ Gökalp, *Irak'ın Fethi*, 95.

⁸ Ebû Zeyd eş-Şelebi, *Seyfullâh Hâlid b. el-Velîd*, (Kahire: 1952).

⁹ Ömer Rıza Kehhâle, *Seyfullâh Hâlid b. el-Velîd*, (Dimaşk: 1959).

Cündî'nin¹⁰ *Seyfullâh Hâlid b. el-Velîd*; Sâdık İbrâhim Arcûn'un,¹¹ Ağâ İbrâhim Ekrem'in¹² ve Bessâm el-Aselî'nin *Hâlid b. el-Velîd*¹³ adlı eserlerini zikretmek gerekir. Ülkemizde ise Mustafa Fayda'nın *Allah'ın Kılıcı Halid Bin Velid*¹⁴ ve Cahit Külekçi'nin konu hakkındaki bir çalışmasını¹⁵ burada zikretmekle yetineceğiz.

Hâlid b. Velîd hakkında eser kaleme alan araştırmacılar, çoğunlukla onun hayatını anlatırken askeri faaliyetlerine de yer vermişlerdir. Yaptığımız bu çalışmada ise askeri etkinlikler ele alınırken bu esnada uygulanan savaş taktikleri de incelenmiştir. Şüphesiz bu yaklaşım tarzı Hâlid'in tarihi kişiliğine farklı bir pencere açacaktır.

Bizi bu çalışmayı yapmaya yönelten sebep Hâlid'in hayatı hakkında birçok eser kaleme alınmasına rağmen, onun bir komutan olarak katıldığı savaşlarda uyguladığı savaş taktiklerini anlatan müstakil bir çalışma yapılmamış olmasıdır. Bu çalışmanın amacı, savaş esnasında vaziyet ve şartlara göre strateji üretme becerisine sahip olan Hâlid'in kullandığı savaş taktiklerini tanıtmaktır. O, yaptığı savaşlar esnasında başta vur-kaç taktiği olmak üzere, istihbarat toplama, orduyu birliklere ayırma, kuşatma ve psikolojik savaş gibi harp usullerini ustaca uygulamıştır. Onun savaşlardan önce yaptırdığı istihbarat çalışmaları İslam ordusunun düşman topraklarında hızlıca ilerlemesini ve nihayet zafere ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca Hâlid'in, savaş esnasında birliklerin yerlerini değiştirmesi, ordunun merkez, sağ ve sol kanatlarını bölüklere ayırması, her birinin başına bir komutan tayin ederek düşman üzerine hücumla kalkması önemli savaş stratejileri arasındaki yerini almıştır.

1. VUR-KAÇ TAKTİĞİ

Askeri mücadeleler esnasında, genellikle güçlü ve kalabalık orduların karşısında küçük birliklerin boyun eğmekten başka seçenekleri yoktur. Başka bir ifadeyle büyük ve donanımlı bir ordu sefere çıktığında kendisi gibi bir orduyla karşılaşmadığı sürece başarı şansı çok yüksektir. İslâm ordularının kendinden büyük ve donanımlı ordularla karşılaştıklarında çoğu zaman uyguladığı yöntem vur-kaç taktiğiydi. Vur-kaç taktiği savaş ağırlığı az olan ve manevra kabiliyeti yüksek birlikler tarafından ani baskınlar düzenleyerek gerçekleştirilmekteydi.¹⁶ Böylece diğerine nispeten küçük olan ordu az kayıpla düşmanı zayıflatmaktaydı.¹⁷

Mûte Harbi'nde Hâlid, vur-kaç taktiği kullanarak geri çekilmiştir. Bu sırada düşmana hem zarar vermiş hem de az miktarda da olsa ganimet elde etmiştir. Hâlid b. Velîd'in bu taktiği kullanmasıyla Müslümanlar çok zarara uğramadan düşmandan kurtulabilmiştir. Plan iki aşamalı yürütülmüş, ilk aşamada ani baskınlarla düşmana geçici bir üstünlük sağlanmıştır. İkinci aşamada ise bu

¹⁰ Ali el-Cündî, *Seyfullâh Hâlid b. el-Velîd*, (Kahire: 1968).

¹¹ Muhammed Sadık İbrâhim Urcun, *Hâlid b. el-Velîd* (Kahire: Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, 1967).

¹² Ağâ İbrâhim Ekrem, *Hâlid b. el-Velîd* (trc. İsmâil Keşmîri), (Kahire: el-Meclisü'l-A'la li's-Şuuni'l-İslamiyye 1974).

¹³ Bessam Aseli, *Hâlid b. Velid* (Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1991).

¹⁴ Mustafa Fayda, *Allah'ın kılıcı Halid b. Velid*. (İstanbul: Çağ Yayınları, 1990).

¹⁵ Cahit Külekçi, "Hz. Ömer'in Halid b. Velid ile İlişkisi", *Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu II* (2018), 41-54.

¹⁶ Yılmaz, "İlk İslâm Fetihlerindeki Savaş Stratejileri ile Avlanma Taktikleri Arasındaki Benzerlik", 27.

¹⁷ Bessâm el-Aselî, *el-Mezhebü'l-askeriyyi'l-İslâmî* (Lübnan: Dâr'u-l Nefâis, 1993), 181.

üstünlükten faydalanıp ric'at harekâtı uygulanmıştır.¹⁸ Bu savaşta Hâlid, Bizans ordusunun mevzilenişi ve silahları hakkında çeşitli istihbaratlar toplamış ve harp stratejisini buna göre şekillendirmiştir.¹⁹

2. KEŞİF VE İSTİHBARAT

İstihbarat; araştırma, deliller toplama ve planlama ile bilgi edinmedir. Savaşlarda elde edilen bu bilgiler çeşitli politik ve stratejik amaçlar için kullanılmaktadır.²⁰ Hâlid b. Velîd de savaşılacak yerin şartlarını, düşmanın durumunu öğrenmek için keşif birlikleri ve casuslar gönderirdi. Bu öncü müfrezeler, ordunun belirli bir mesafe ilerisinden giderlerdi.²¹ Öncü birlik bulunmasının faydaları; düşmanın beklenmedik saldırılarından haberdar olmak, düşman saldırısı durumunda merkezi birliklerin toparlanması için uygun fırsat oluşturmak ve yol üzerindeki küçük yerleşim yerlerinde çıkabilecek direnişleri bastırmaktır.²²

Savaş meydanında stratejik üstünlüğü elde etmek için öncü birlikler keşfe çıkarlar, komutanları bilgilendirip ordunun konaklayacağı en uygun yeri belirlerdi. Ordu konakladığında etrafta nöbetçiler ve gözcüler olurdu. Bilhassa gece baskınlarından korunmak için gece nöbeti çok ehemmiyetliydi.²³ Bu meyanda örnek olması açısından bazı hadiselerle değineceğiz. Hâlid b. Velîd Hz. Peygamber'in sağlığında peygamberlik iddiasında olanlardan Tuleyha'nın bulunduğu mevkiye geldiğinde etrafı keşfetmeleri için Ukkâşe b. Mihsan ve Sâbit b. Akram'ı görevlendirdi. Keşif sırasında Tuleyha'nın kardeşi Hibal ile karşılaşan bu iki sahabi onu öldürdüler. Kardeşinin öldürüldüğünü duyan Tuleyha, Ukkâşe ve Sâbit'in peşine düştü ve onları şehit etti. Müslümanlar bu iki sahabenin cesediyle karşılaşınca çok üzüldüler.²⁴

Hz. Ömer döneminde el-Cezîre bölgesinin fethi esnasında, ünlü komutan ve sahabi İyaz b. Ganm, Aynü'l-Verde'ye yaklaşıldığında hemen şehre saldırmak istedi. Ancak bölge ve şehir hakkında daha önceden istihbarat toplamış olan Hâlid buna karşı çıktı. Çünkü şehirde Diyâr-ı Rebîa Kralı oturduğundan çok iyi korunmaktaydı. İyaz, bunları duyunca Hâlid'i haklı buldu ve saldırıdan vazgeçti.²⁵

Savaş sırasında ele geçen silahlar ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için önemliydi. Hâlid b. Velîd, yanındakilerle birlikte Irak'a doğru ilerlerken Uzeyb denilen yere ulaştı. Orada bulunan kalenin içinde Kisrâ'nın silah deposu vardı. Müslümanlar kaleye saldırdılar ve burayı ele geçirdiler. Hâlid, kalenin içinde silah, hayvan gibi tüm mallara el koydu. Uzeyb'den sonra Necef'i de ele

¹⁸ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2017), 1/283; Mustafa Zeki Terzi, "Hz. Peygamber Döneminde Askerî Teşkilât", *Diyanet İlmî Dergi* 39/3 (2003), 22.

¹⁹ Hüseyin Algül, "Mûte Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 31/386; Fatih Özyılmaz, *İslâm'ın Suriye'ye Yayılışı (Emevî Dönemi Sonuna Kadar)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 30.

²⁰ Murat Kılıç, *Tarih Öncesi Çağlardan Hellenistik Çağ'a Anadolu'da Savaş Stratejileri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021), 107.

²¹ Çil, Hz. Ömer Dönemi Ordu ve Ordugâhlar, 56.

²² el-Aselî, *el-Mezhebü'l-askeriyyi'l-İslâmî*, 319.

²³ Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *es-Sünen-i Ebû Dâvûd*, çev. İsmail Lütfi Çakan (İstanbul: Şamil Yayıncılık, 1987), 2/330; Mustafa Ağırman, *Hz. Peygamber'in Savaş Stratejisi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1992), 122.

²⁴ Şerafettin Kaymaz, *Hz. Ebû Bekir'in Ridde Olaylarıyla Mücadelesinin İslamiyet'in Yayılmasına Etkisi* (Mardin: Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 69.

²⁵ Hasan Koç, *Hz. Ömer Döneminde el-Cezîre'nin Fethi* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2019), 77.

geçirdi. Acemlerin büyük silah deposu olan bu şehirden de çokça ganimet elde etti.²⁶ Müslümanlar Sâsânîlerin başşehri Medain’i fethederek Deyru’l-Mesâlih’te bulunan silah depolarını ele geçirdiler (21/642).²⁷ Hâlid, topladığı istihbarat sonucunda bölgede belirlediği stratejik yerleri alıyordu. Bu sayede yörede hızlı ilerliyordu. Neticede düşmanı zayıflatırken, İslâm ordusunun lojistik ihtiyaçlarını karşılıyordu.

3. ORDUYU BİRLİKLERE AYIRMA

“Şüphesiz Allah, kendi yolunda birbirine bina gibi kenetlenen, saf olarak çarpışanları sever”²⁸ ayeti, İslâm’da askeri hücum ve düzenin kullanılmasına vesile olmuştur. Cahiliye döneminde de Araplar vur-kaç taktiğini biliyorlardı. Fakat bölük nizamı yoktu. İslâm’dan sonra Arapların ordu düzeni değişti ve gelişti. Ordu düzeni keşif kolu, öncü birlikler, merkez, sağ ve sol kanatlar, artçı birlikler, levazım tedarik kıtası, deve süvari birliği, atlı süvari birliği, piyadeler ve okçular olarak ayrıldı.²⁹

Öncü birlikler, ordunun belli bir mesafe önünden giden süvari birliğidir. Merkez birlikler iki veya daha fazla kanattan meydana gelir. Bu birliğin en önünde sancak taşıyanlar bulunurdu. Bayrak ve sancaklar ordunun en kuvvetli ve en cesurlarından seçilmeye çalışılırdı. Hâlid b. Velîd, bir savaş taktiği olarak savaş sırasında birliklerin yerini değiştirmiştir. Mûte Savaşı sırasında bir gece sağ birlikleri sola, sol birlikleri sağa, arka birlikleri öne almıştır. Ertesi gün, düşman güçleri karşısında yeni yüzler görünce, İslâm ordusuna yeni birliklerin katıldığını sanmıştı. Bunun sonucunda korku ve telaşa kapılmışlardı.³⁰

Hâlid, buna benzer bir uygulamayı Velece’de de uygulamıştır. Hâlid, Kısra’nın ordusuyla karşılaşmadan önce ordusunu ikiye ayırdı. Savaş başladığında bu gruplardan sadece birini Sasani ordusunun karşısına çıkardı. Savaş çok kızıştığı anda hemen diğer birliğini de savaşa soktu ve Sasani ordusunu üç taraftan kuşattı. Neticede şaşkına dönen Sasaniler bozguna uğradı.³¹

Hâlid, öncü birlikler kadar arkadan gelen birliklere de önem verirdi. Arka birlikler güvenliği tam sağlamadan saldırıya geçmezdi. Bu durumu ridde olaylarında görmekteyiz. Müseylime ordusunu gruplara ayırıp dağıtmıştı. Muhtemelen Müslümanlara arkadan saldırmayı planlamıştı. Hz. Ebû Bekir, Selit’i yardımcı birliğiyle beraber bölgeye gönderdi. Bu birlikler gelmeden Hâlid saldırıya geçmedi.³² Selit geldi ve İslâm ordusuyla birleşti. Hâlid, bu birlikleri arkaya yerleştirdi ve güvenlikten emin olduktan sonra Müseylime’nin üzerine yürüdü.³³ Hâlid’in bu ihtiyatlı tavrı Müslümanların az kayıpla savaşı kazanmasını sağladı.

²⁶ Halit Çil, “Hz. Ömer Döneminde Ordunun Silahları ve Lojistiği”, *Akademik Bakış: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 37 (2013), 19.

²⁷ Ahmed b. Yahyâ Belâzurî, *Fütûhu’l-buldân*, çev. Mustafa Fayda (İstanbul: Siyer Yayınları, 2013), 296.

²⁸ es-Saf 61/4.

²⁹ Çil, Hz. Ömer Dönemi Ordu ve Orduğâhlar, 56; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/829.

³⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî, Hz. Peygamber’in Savaşları (Kitâbü’l-Meğâzî), çev. Musa Yılmaz (İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2013), 2/424.

³¹ et-Taberî, *Târîhu’l-ümem ve’l-mülûk*, 1275, 4/8.

³² Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu’l-ümem ve’l-mülûk* (Mısır: Huseyniyye, 1275), 3/244; Kenan Eceoğlu, Hz. Ebû Bekir Dönemi Devlet Bürokrasisi (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 55.

³³ Ebû’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye* (Lübnan: Dâru’l-Ma’rife, 1976), 9/418.

4. TABUR SİSTEMİ

Belirli mesafelerde sıralanmış saflardan oluşan bölüklere “tabur düzeni” denir. Bizanslılar bu sisteme “kortis” demişlerdir. Müslümanlar ise Bizanslılardan aldıkları bu sisteme “kürdûs” demektedirler. İslâm ordusundaki asker sayısı çoğalınca idare zorlaştı. Bu yüzden kürdûs nizamı kullanılmaya başlandı. Bu sistem ilk olarak Hz. Ömer devrinde Yermük Savaşı'nda Hâlid b. Velîd tarafından kullanılmıştır.³⁴

Hâlid b. Velîd, Yermük Savaşı'ndan önce komutanlarıyla yaptığı toplantıda bölüklere ayrılmadan yapılacak çarpışmanın uygun olmadığını söyledi. Araplarda görülmemiş bir düzen olarak orduyu ilk defa bölüklere ayırdı. Oluşan bölük sayısı 36 veya 40'dır. Merkez birlikleri 18-20 bölüğe, sağ ve sol kanatları onar bölüğe ayırdı. Her bölük komutanının yanında da bir yardımcı komutan tayin etti. Bu sistem sayesinde Yermük Savaşı'ndan Müslümanlar zaferle ayrıldı.³⁵

Bölüklere ayırma sistemi Hâlid b. Velîd'den sonra Kadisiye Savaşı'nda da uygulandı. Hz. Ömer, Sa'd b. Ebî Vakkâs'a şöyle demişti: “Orduyu on birliğe ayır, her birliğe ayrı bir komutan tayin et. Yöreyi iyi bilen kişileri de yanlarına ver.” Emevîlerin sonuncu halifesi Mervân b. Muhammed zamanına kadar hem saf nizamı hem de kürdûs kullanılmaktaydı. Mervân, saf nizamını tamamen kaldırdı ve sadece kürdûs nizamını kullanmaya devam etti.³⁶

Orduyu bölüklere ayırmanın faydaları şunlardır:

- a) Askerleri komuta ve kontrol etmek kolaylaşıyordu.
- b) Düşman da bölük sistemi uyguluyordu. Buna en iyi mukavemeti yine kendi yöntemleri sağlıyordu.
- c) Her biri farklı yerden askerlerin birbirlerini tanımıyordu. Bazen kendi ordusundan birini düşman sanıp öldürebiliyorlardı. Bölük sisteminde askerler an azından bölük içinde birbirlerini tanımış oluyorlardı.³⁷

5. MEYDAN SAVAŞI

Meydan savaşı, iki ordunun savaş için belirlenen arazide karşı karşıya gelmesidir. Meydan savaşındaki en temel amaç, rakibini kısa sürede ortadan kaldırmaktır. Meydan savaşı, diğer savaş yöntemlerine göre daha zor bir savaş yöntemidir. Devletleri bu savaş türüne iten nedenlerin başında meydan savaşlarının kısa sürede sonuç vermesi ve daha az masraflı savaş yöntemi olmasıdır. Bunlar da meydan savaşını tarih boyunca çokça tercih edilmesine sebep olmuştur. Bu tür savaşlar sırasında etrafını çevirme, kanattan çevirme, sahte geri çekilme ve merkeze saldırı gibi çeşitli taktikler uygulanmıştır.³⁸

Hâlid b. Velîd, meydan savaşları sırasında farklı taktikler uygulayarak savaşın seyrini değiştirmiştir. Örneğin Uhud Savaşı'nda yaptığı manevrayla savaşın sonucunu etkilemiştir. Hâlid,

³⁴ Mustafa Zeki Terzi, “Ordu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 33/360.

³⁵ et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 1275, 4/34.

³⁶ Terzi, “Hz. Peygamber Döneminde Askerî Teşkilât”, 105; Mustafa Zeki Terzi, “Emevîler'de Kara Ordu Teşkilâtı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1997), 84.

³⁷ Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev. Halil Kendir (Ankara: Yeni Şafak Yayınları, 2004), 1/363.

³⁸ Kılıç, *Tarih Öncesi Çağlardan Hellenistik Çağ'a Anadolu'da Savaş Stratejileri*, 101.

Kureyş ordusunun dağılmaya başladığını görmesine rağmen sabredip bekledi. Okçular yerini değiştirdi doğan boşluğu hemen değerlendirdi. Müslümanlar için zaferle sonuçlanabilecek olan savaşı onların yenilgisine dönüştürdü. Hâlid'in savaş konusunda becerisi kararlılığını, savaşta üç kişiyi öldürmesi ise cesaretini göstermektedir. Hâlid b. Velîd, savaş devam ederken Hz. Peygamber ve yanındakilerin dağa doğru çekildiğini gördü. O sırada çarpıştığı için peşlerine düşemedi. Bu sırada Ebû Süfyan, Hz. Peygamber'in öldüğünü sandığı için onun cesedini arıyordu. Hâlid ona yüksek kayalıkları işaret ederek Hz. Peygamber'in orada olduğunu söyledi. Ebû Süfyan Hâlid'den atlılarıyla birlikte oraya saldırmasını istediysede Hâlid bunu kabul etmedi. Çünkü büyük kayalıklar ve dik eğim manevra yapmalarını engellerdi. Bu da süvarilerini tehlikeye düşürürdü. Hâlid her zaman tüm riskleri hesaplayan bir komutan olmuştur.³⁹ O, Uhud Savaşı'nda gençlerin cesareti ve atılğanlığına, yaşlıların ise sabrı ve zekasına sahip olduğunu gösterip büyük bir askeri yeteneğin işaretini vermiştir.⁴⁰

Hâlid, Benî Hanîfe kabilesiyle de meydan savaşı yaptı. Bu savaş sırasında komutanlarıyla toplantı yaparken Benî Hanîfelilerin toplandığı yere doğru baktı. Onların kılıçlarının parıltılarını fark etti. Uzaktan savaş tatbikatı yapıyorlar gibi görünüyorlar, birbirlerine kılıç sallayıp geri dönüyorlardı. Hâlid bu manzarayı görünce çadira döndü ve oradakilere müjde verdi. Müseylime'nin yenileceğini bildiği için Müslümanları korkutmaya çalıştığını ve bunun da mağlubiyet işareti olduğunu söyledi.⁴¹ Diğer bir rivâyete göre Hâlid, "Allah sizi düşmanınızdan korudu. Onları görüyor musunuz? birbirlerine karşı savaşıyorlar. Sanırım aralarında ihtilafa düştüler," dedi.⁴²

6. KUŞATMA

Sözlükte askeri güçle bir yerin etrafını çevirmek şeklinde tanımlanmaktadır. Meydan savaşı yapmaya gücü olmayan ordular kendilerini koruyabilmek için iyi korunaklı kale ve etrafı surlarla çevrili şehirlere sığınırldı. Karşı taraf ümidini kesinceye veya erzağı bitip kuşatmayı kaldırmıncaya kadar dışarı çıkmazlardı.⁴³

Müslümanlar, kalelere sığınan düşman için yeni taktikler geliştirmişlerdir. Kaleye sığınan düşmana dışardan gelebilecek destekleri engelleyip onların direnişini kırmaya çalışırlardı. Bazen de kahraman bir sahabe kale surlarını bir şekilde aşip İslâm ordusuna kapıyı açardı.⁴⁴ Burada kuşatma savaşlarında kullanılan savaş tekniklerinden bahsedilecektir.

Müseylime'ye karşı cereyan eden savaş hem meydan hem de kuşatma savaşı şeklindedir. Çünkü savaşın ikinci aşamasında Müslümanlar, Müseylime'nin saklandığı ve sonradan "ölüm bahçesi" (hadîkatü'l-mevt)⁴⁵ denilen yüksek duvarlı bahçenin etrafını sardılar. Hâlid'in emriyle Müslümanlar tekrar tekrar saldırıyor fakat sonuç alınmıyordu. Çünkü Müseylime askerleriyle

³⁹ Subhî el-Câbî, *Seyfullah Hâlid b. Velîd*, çev. İbrahim Ekrem (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 62.

⁴⁰ el-Câbî, *Seyfullah Hâlid b. Velîd*, 78.

⁴¹ Ümmühan Arı, *İlk Dönem İslam Tarihinde Yemâme* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 90.

⁴² Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 104.

⁴³ Terzi, "Hz. Peygamber Döneminde Askerî Teşkilât", 135.

⁴⁴ Terzi, "Hz. Peygamber Döneminde Askerî Teşkilât", 135.

⁴⁵ Mahmut Kelpetin, *Seyf b. Ömer ve Tarihçiliği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2008), 86.

birlikte korunaklı bir bahçenin içerisinde bulunuyordu. Nihayet Bera b. Mâlik, mızrağının ucuna kalkan koydu ve duvarı aşır Müseylime'nin askerlerinin arasına daldı. Çarpışarak ilerledi ve giriş kapısını Müslümanlara açtı. Bu çatışmada yaralanan Bera'nın bakımını Hâlid yaptı.⁴⁶ Yani kuşatma savaşı Bera'nın hamlesi ve Hâlid'in manevralarıyla başarıya ulaştı.

Fetihlere devam eden Hâlid, Enbâr'a ulaştı. Burası Sasanilerin önemli silah ve erzak merkeziydi. Hâlid'in gelişinden haberi olan Enbâr halkı kalelerine çekildi. Hâlid şehri muhasara altına alıp okçularına kale surlarında bulunan kişileri hedef almaları talimatı verdi. Şehrin etrafında bazı yerleri ateşe verdi. Ok yağmuru sırasında Enbârlı askerlerin birçoğu gözlerinden yara aldığından bu savaşa "Zâtu'l-Uyun" da denildi. Şehir halkı yenileceklerini anlayıp antlaşma talebinde bulunmak için Hâlid'e elçi gönderdiler. Hâlid'in elçi ile yaptığı görüşmeler sonucunda antlaşmaya varıldı.⁴⁷ Burada da Hâlid'in içeridekileri çeşitli tekniklerle yıldırıldığını en sonunda antlaşma yapmaktan başka çare bırakmadığını görmekteyiz.

Âmid şehri de kuşatma altına alındı. Bu şehrin kuşatması beklenenden daha uzun sürdü. Müslümanların surlara yaptığı saldırılar sonuçsuz kalıyordu. Nihayet Müslümanlar beş ayın sonunda Babü'l Feth olarak bilinen şark tarafındaki kapının yanında bir delik açmaya muvaffak oldu. Askerler buradan kaleye girerek savaşı bitirdiler.⁴⁸

Dımaşk şehrinin kuşatması uzun sürdüğünden Müslümanlar ümitsizliğe düştüler ve erzak sıkıntısı çekmeye başladılar.⁴⁹ Kuşatmanın sona ermesi şehir halkından bazı kimselerin yardımıyla oldu. Hâlid kuşatma devam ederken başpapazla görüştü. Başpapaz eman aldıktan sonra bir gece Müslümanlara kapıyı açtı.⁵⁰ Bu olay Hristiyan Dımaşklıkların Müslümanlara güvendiğini ve kendi idarecilerine ihanet etmeyi bile göze aldığını bize göstermektedir. Başpapazı kendini idarecisine ihanet etmeye ikna etmek savaş becerilerinin yanında yüksek ikna kabiliyeti de gerektirmektedir.

Hâlid, Şam bölgesinde savaş devam ederken bir şehri kuşatmıştı. Kuşatmanın uzun sürmesi onu düşündürüyordu. O kaleye sığınmış düşmanı sürekli gözetlemekteydi. Gece kalede ziyafet verildiği sırada tecrübeli komutanlarını yanına aldı. Hâlid, kalenin etrafını çeviren su dolu hendekleri, içine hava doldurulmuş deri tulumlar vasıtasıyla geçti. Nihayet surların dibine geldiler ve kementlerle surlara tırmandılar. Kaleye girdiler daha sonra da kapıyı İslâm ordusuna açtılar.⁵¹

Fihl, Humus, Yermük, Baalbek Savaşlarında yine kaleler ve şehirler kuşatıldı. İslâm ordularının kararlı tutumu ve Hâlid'in uyguladığı yeni taktikler sonucunda büyük bir hızla fetihler gerçekleşti. Lazkiye kuşatmasına gelince, Müslümanların uyguladıkları taktik neticesinde başarıyla sonuçlandı. Buna göre sanki Humus'a dönüyor gibi toplandılar ve uzak bir yerde ordugâh kurdular.⁵² Askerlere atlarıyla birlikte saklanabilecekleri çukurlar kazdılar. Çukurlara girip saklandılar. Lazkiye halkı

⁴⁶ et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 1275, 3/294; Eceoğlu, *Hız. Ebû Bekir Dönemi Devlet Bürokrasisi*, 152.

⁴⁷ et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 1275, 4/20; Yıldırım, *Hız. Ebû Bekir*, 97.

⁴⁸ Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 448.

⁴⁹ et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 1275, 4/56.

⁵⁰ Özyılmaz, *İslâm'ın Suriye'ye Yayılışı (Emevî Dönemi Sonuna Kadar)*, 50.

⁵¹ et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 1275, 4/56.

⁵² Yılmaz, "İlk İslâm Fetihlerindeki Savaş Stratejileri ile Avlanma Taktikleri Arasındaki Benzerlik", 28.

kuşatmanın kalktığını sanarak kapıları açtı ve kaleden çıktı. Bu sırada saklanan Müslüman ordusu saldırıya geçti ve şehir kısa sürede ele geçirildi.⁵³

Kuşatma savaşında kullanılan diğer taktikler kaleye yiyecek girişini engellemek ve kaleye giden su kaynaklarını kesmektir. Bir süre sonra halk şehrin kapılarını açmak zorunda kalıyorlardı.⁵⁴

Her kuşatma zaferle sonuçlanmasa da Hâlid'in katıldığı savaşlarda zafer Müslümanların olmuştur. Hâlid, Humus kuşatmasında gizlice düşmanı arkadan sarmış ve iki ateş arasında kalmalarını sağlamıştır. O, kuşatma sırasında farklı yerlere yaptığı ani saldırılarla düşmanı şaşırtıp teslim olmaya zorlamıştır.⁵⁵

7. PSİKOLOJİK SAVAŞ TEKNİKLERİ

Psikolojik savaş teknikleri, rakibin motivasyonunu bozmaya yönelik stratejileri içerir. Psikolojik savaş geleneksel savaş yöntemlerinde sıklıkla kullanılmıştır. Bu teknik savaş başlamadan önce yapılabildiği gibi savaş sırasında da kullanılabilir. Düşmanın hareketlerini, duygularını ve motivasyonunu etkilemeye yönelik yapılır.⁵⁶

Hız. Peygamber, psikolojik savaş tekniklerini sık sık kullanmıştır. O, Mekke'nin fethinden önce eman alan Ebû Süfyan'a Mekke'ye dönmeden önce İslâm ordusunun ihtişamını göstermek istedi. Hz. Abbâs'a, Ebû Süfyan'ı vadinin daraldığı için atların zorlukla geçtiği boğaza götürmesini emretti. Hz. Abbâs bu emri yerine getirdi. Onlar yerlerini aldığı anda, Hz. Peygamber bütün kabilelere silahlarını kuşanmalarını emretti ve ardından herkesi savaş düzenine soktu. O dar boğazdan kabileler kumandanlarının arkasından ilerlemeye başladılar. Hz. Peygamber boğazdan ilk Hâlid b. Velîd'in geçmesini istedi. Hâlid, Süleymoğullarından bin kişilik birliğin başındaydı.⁵⁷ O, Ebû Süfyan'la aynı hizaya geldiğinde birliğine üç kere tekbir getirtti. Mekkelilerin reisi Ebû Süfyan, Hâlid b. Velîd'i iyi tanıyordu ve askeri yeteneklerinden haberdardı. Gördüğü manzaradan irkilen Ebû Süfyan bu sayede Müslümanlara direnmeyi hiç düşünmedi.⁵⁸

Hız. Peygamber'in düşmana korku salmak için Mekke'ye girmeden önce yaptığı ateş yakma uygulaması da psikolojik savaş tekniklerindedir. Burada amaç karşı tarafın kalbine korku salmak ve onu şaşkına çevirip aldatmaktır.⁵⁹

Hâlid b. Velîd, savaş sırasında birliklerin yerini değiştirme taktiklerini kullanırdı. Arkadaki birlikleri öne, sağdakileri sola ve soldakileri sağa alınca düşman yeni kuvvetlerin İslâm ordusuna katıldığını sanıp korkuya kapılırdı. Psikolojileri sarsılır ve ne yapacaklarını bilemezlerdi.⁶⁰

⁵³ Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 155.

⁵⁴ Yılmaz, "İlk İslâm Fetihlerindeki Savaş Stratejileri ile Avlanma Taktikleri Arasındaki Benzerlik", 29.

⁵⁵ et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 1275, 4/153.

⁵⁶ Kılıç, *Tarih Öncesi Çağlardan Hellenistik Çağ'a Anadolu'da Savaş Stratejileri*, 131.

⁵⁷ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik İbn Hişâm, *Sîret-i İbn Hişâm (es-Sîretü'n Nebeviyye)*, çev. Abdülvehhab Öztürk (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2021), 4/94.

⁵⁸ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn Hişâm*, 4/95.

⁵⁹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/225.

⁶⁰ el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/424.

İslâm ordusu savaşa giderken ve düşmana saldırırken sürekli tekbir getirirdi. Yol boyu söylenen tekbirler, ordunun moral ve motivasyonu yükseltirken düşmana korku salardı.⁶¹

Müslümanların savaştan önce sundukları barış teklifinin de psikolojik boyutu vardır. Hâlid, düşman ne kadar güçlü olursa olsun soğukkanlı bir şekilde onları önce İslâm'a davet eder, sonra da cizye teklif ederdi.⁶² Bu kendinden emin tavır muhakkak düşmanı etkiliyordu. Mesela iki teklifi de kabul etmeyen Sasanî komutanı Hürmüz'e, "Eğer bizimle savaşa girersen, kaybedersin. Bu olduğunda kendinden başkasını suçlama. Ben buraya, sizin yaşamayı sevdiğiniz kadar ölümü seven bir orduyla geldim" dedi. Müslümanlar düşmanın alışıksız olmadığı bir tavırla onlara yaklaşmaktan keyif alıyorlardı. Böylece hem düşmana korku salmış hem de kendi askerini motive etmiş oluyorlardı.⁶³

İyi bir komutanın aynı zamanda güçlü bir hatip olması da askeri motive etmekte çok önemlidir. Her savaştan önce Hâlid askerleriyle konuşma yapar onların moralini yükseltirdi. Örneğin Yermük Savaşı başlayacağı zaman önce Allah'a hamd etti. Sonra askerlerine heyecanlı bir konuşma yapıp onlara cihadın ihlasla yapılması gerektiğini söyledi.⁶⁴ Savaş konusunda takdir edilen bir komutanın askerlerini motive edecek konuşmalar yapması muhakkak askerleri etkilemiştir.⁶⁵ Mûte Savaşı'nda dağılan Ensar'a, "Ey Ensar," diye hitap edince onun etrafına toplanıp sancaklarını Hâlid'e vermişlerdi.⁶⁶

Hâlid hitabetiyle sadece kendi askerinin üzerinde etkili olmamıştır. Bazen karşı tarafı ikna edip savaşmadan teslim olmalarını sağlamıştır. Irak bölgesinde yürütülen fetih hareketleri sırasında bazı Arap kabileleriyle görüşmüş, onları Müslümanlarla savaşmaktan vazgeçirmişti. Bölge sakinleri Sasanilerin yanında savaşmanın kendilerine bir faydası olmadığına ikna olup Hâlid'le anlaşmaya varmışlardı.⁶⁷

8. ANİ BASKIN VE PUSU

Ani baskınlar ve pusu, savaş taktikleri arasında ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü pusu sayesinde düşmanın güç avantajı en aza indirilebilir. Bu sayede güçsüz ordu, güçlü orduyu ani saldırılarla mağlup edebilir. Pusuya düşen taraf, pusudan kurtulsa dahi askerinin yaşamış olduğu korku ve bozgun, kısmi yenilginin getirdiği motivasyonsuzluk, muhtemel ağır kayıplar, bozulan ordu düzeni gibi nedenlerle sonrasında da zor toparlanmaktadır. Hatta bazen savaşa devam edememektedir.⁶⁸

Hâlid b. Velid de ani baskın ve pusu taktiklerini sık sık kullanmıştır. O, Dûmetül-cendel'de kurduğu pusu sayesinde savaşmadan kaleyi fethetmiştir. Bu esnada Hâlid, 400 askerden oluşan

⁶¹ Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 155.

⁶² Gökalp, *Irak'ın Fethi*, 73.

⁶³ Bessâm el-Aselî, *Kâdetü fethu bilâdü's-Şam ve'l-Irak* (Dâr'u-l Nefâis, 2012), 1/133.

⁶⁴ et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 1275, 4/35.

⁶⁵ Mehmet Akbaş, "'Seyfullah' Lakabının Hâlid b. Velid'in Cihadına Yansımaları", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XVII/2 (2012), 98.

⁶⁶ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, çev. Mehmet Vehbi Şahinalp - Hikmet Akdemir (İstanbul: Siyer Yayınları, 2015), 5/42.

⁶⁷ Gökalp, *Irak'ın Fethi*, 98.

⁶⁸ Kılıç, *Tarih Öncesi Çağlardan Hellenistik Çağ'a Anadolu'da Savaş Stratejileri*, 104.

birliğiyle yola çıktı ve Dûmetülcendel'e ulaştı.⁶⁹ Dolunayın olduğu yaz gecesinde kaleye doğru yaklaştı. Kale halkından Ükeydir, kardeşi ve adamlarıyla birlikte gördükleri semiz bir sığırı avlamak için dışarı çıktılar. Fırsattan istifade eden Hâlid ve adamları onlara saldırdılar. Ükeydir'i yakalayıp karşı koyan kardeşi ve adamlarını öldürdüler.⁷⁰ Ükeydir, Hâlid'e kendisini öldürmemesi karşılığında kaleyi teslim etti. Fidyeye olarak da sekiz yüz at, iki bin deve dört yüz zırh ve dört yüz mızrak verdi. Hâlid, etrafı kaleyle çevrili olan şehri böylece ele geçirdi. Ükeydir'i ve fidye olarak verdiklerini de alıp Medine'ye dönmek için yola çıktı.⁷¹

Hâlid, bir savaşta Bizans ordusuna arkadan ani baskın yaptı ve Teodor'un ordusunu bozguna uğrattı. Hâlid Ba'albek ve Bekaâ'ya da elli süvariyle baskın düzenledi. Oraları da ele geçirdi, halkıyla eman antlaşması yaptı.⁷²

Hâlid, Mezâr'da konuşlanmış bulunan Sâsânî ordusuna da aniden saldırdı. Saldırı sonucu Mezâr adlı yer Müslümanların oldu.⁷³ Örneklerden anlaşıldığı üzere ani saldırılar ve pusuz zafere ulaşmayı kolaylaştırmıştır. Bu dönemde yürütülen bazı askeri harekatta Müslümanlar da zaman zaman pusuya düşmüştür.

9. EMAN VERMEK VE YAPILAN ANTLAŞMALAR

Yönetici ve komutanların uyguladığı savaş taktiklerinden biri de düşmana savaşız teslim olma imkânı sunmalarıdır. Müslümanlar savaş başlamadan önce düşmana üç farklı seçenek sunardı. Seçeneklerin ilki Müslüman olmaları, ikincisi cizye vermeleridir. Son seçenek ise savaşmaktır. İlk iki seçenektan birini kabul etmek para, asker ve zaman olarak iki tarafa da kazanç sağlamaktaydı. Eman vermek sonucu belirsiz olan savaştan kurtulmak anlamına geliyordu. Bazen müttefik kabilelerden birinin yenilmesi diğer müttefikleri teslim olmaya itebiliyordu. Bu gibi durumlarda Müslümanlara elçi gönderip teslim olduklarını bildiriyorlardı. Bazen de Müslümanların merhametinden etkilenen halk, yöneticilerine teslim olmaları için baskı yapabiliyordu.⁷⁴

İslam tarihi kaynaklarından tespit edildiğine göre, Hz. Peygamber'den sonra kiliselerin yıkılmayacağına dair yapılan ilk antlaşma Hâlid b. Velîd'in Ânat kentinin yöneticisiyle yaptığı cizye akdidir. Bu antlaşmada onlara, Hz. Peygamber'in Necranlı Hristiyanlara sunduğu garantilerin aynısı sunulmuştur. Yine Hâlid tarafından Hîrelilerle imzalanan antlaşmada da benzer maddeler bulunmaktadır.⁷⁵ Bu meyanda Hâlid b. Velîd'in, Hîre civarında yaşayan Yahudi ve Hristiyanlarla yaptığı antlaşma bizim için önemlidir. Onları Müslüman olmaya ikna etmeye çalışmış, etnik kökeni kullanarak onların da kendilerinin de Arap olduğuna dikkat çekmiştir. Onlar Arap olduklarını

⁶⁹ Emine Kaya, *Enfâl, Âl-i İmrân ve Tevbe Sûrelerinde Bedir, Uhud ve Tebük Gazverinin Tasviri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 87.

⁷⁰ Kamil Özkan Çokgez, *Sosyal Dayanışma Açısından Tebük Gazvesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 56; Mustafa Ertürk, "Ükeydir b. Abdülmelik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları) (Erişim 24 Ağustos 2022), 42/285.

⁷¹ Merzuk Grabus, *Hz. Peygamber'in Mekke Müşrikleri Dışındaki Arap Kabileleri İle Münasebetleri (Medine Dönemi)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 114.

⁷² Özyılmaz, *İslam'ın Suriye'ye Yayılışı (Emevî Dönemi Sonuna Kadar)*, 43.

⁷³ et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 1275, 4/8.

⁷⁴ Kılıç, *Tarih Öncesi Çağlardan Hellenistik Çağ'a Anadolu'da Savaş Stratejileri*, 136.

⁷⁵ et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 1275, 4/19; Cihan Eker, *Hz. Ömer Devrinde Ehl-i Kitâpla İlişkiler ve Tehcîr* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006) ((TDV İslâm Araştırmaları Merkezi)), V, 131 y./32.

kabul etmekle birlikte Hıristiyan olmaktan vazgeçmeyeceklerini belirtmişlerdir. Hâlid onların sözlerini işitince, “Yazıklar olsun size, imansızlık sonu olmayan uçsuz bucaksız bir çöldür. Yazıklar olsun o Arap’a ki, kendilerine iki rehber geldiğinde Arap olanı bırakıp diğerine gidiyor” diyerek üzüntüsünü belirtmiştir. Hâlid, bu tavrıyla para istemediğini, onların Müslüman olmasını istediğini göstermektedir.⁷⁶ Daha sonra aralarında antlaşmanın şartları müzakere edilmiştir.⁷⁷ Aralarında yapılan antlaşma şöyledir:

Bismillahirrahmanirrahim, bu antlaşma Hâlid ile Hîre halkının antlaşmasıdır. Halife Hz. Ebû Bekir bana Arap ve Acemlerden müteşekkil Irak halkına gitmemi emretti. Onları İslâm’a davet etmemi, cennetle müjdeleyip Cehennemle korkutmamı emretti. Eğer bu davete icabet eden olursa Müslümanlar için lehte ve aleyhte geçerli olan bu kimseler içinde geçerli olacaktır. Ben bu amaçla Hîre’ye geldim. Sizi İslâm’a davet ettim fakat kabul etmediniz. Cizye ve savaş seçeneklerinden cizye vermeyi kabul ettiniz. Sizin erkek sayınızın 7000 olduğunu tespit ettim. 7000’in 1000 kadarının yaşlı ve hasta olduğunu gördüm. Onları çıkarında geriye 6000 kişi kaldı. Bu 6000 kişi üzerine antlaşma yaptım. İncil’i açtım ve sulhlerle ilgili kısmı okudum. Onlara antlaşmaya aykırı hareket etmemelerini, Müslümanların düşmanlarına yardım etmemelerini söyledim. Müslümanların kusurlarını ve ayıplarını araştırmamalarını emrettim. Eğer bu kurallara uymazlarsa üzerlerindeki korumanın kalkacağını ifade ettim. Cizye verenlerden birileri çalışamayacak duruma gelirse veya fakir düşerse cizye miktarının düşeceğini, Müslümanların Beytûlmalde ona yardım edileceğini haber verdim. Eğer kölelerinizden biri Müslüman olurda sahibi onu satmak isterse onun bedelinin Müslümanlar tarafından ödeneceğini bildirdim. Giyim kuşam olarak serbest olmakla birlikte savaş kıyafeti ve Müslümanlar gibi giyinmenin yasak olduğunu söyledim. Eğer Müslümanlardan yardım talep ederlerse Müslümanların onlara yardım edeceğini yazdım.⁷⁸

Hâlid b. Velîd, savaştan önce mutlaka mektup yazar ve antlaşma zemini oluşturmaya çalışırdı. Hâlid, Medâin’de iken Farslılara iki tane mektup yazdı. Bunlardan biri özel biri genel mektuptur. Mektuplardan birini Hîreli Hıristiyan Mürre’ye diğerini ise Nabat kabilesinden Hizkil adındaki birine verdi. Onlara kötü yaşantılarının düzeleceğini ve Müslüman olmaları gerektiğini söyleyip mektupları Fars halkına ulaştırmalarını istedi. İlk mektupta şunlar yazmaktaydı:

Bismillahirrahmanirrahim. Bu mektup Hâlid b. Velîd tarafından Fars Meliklerine yazılmıştır. Sizin düzeninizi bozan, planlarınızı boşa çıkaran Allah’a şükürler olsun. Aslında bu sizin için daha hayırlıdır çünkü İslâm’ı tanıdınız. Şimdi bizim emrimize girin. Bunu yaparsanız sizi topraklarınızda bırakırız. Eğer kabul etmezseniz mağlup olanların başına gelenler sizin de başınıza gelir. Bilin ki yanımda yaşamayı da ölmeyi de çok seven bir toplulukla geliyorum.⁷⁹

İkinci ve genel mahiyette olan mektup ise şöyledir:

Bismillahirrahmanirrahim. Bu mektup Hâlid b. Velîd tarafından Fars halkına yazılmıştır. Ey Fars halkı Müslüman olun ki kurtuluşa eresiniz. Eğer Müslüman olmayacaksanız bizim himayemize giriniz ve cizye ödeyiniz. Kabul etmeyecekseniz

⁷⁶ Gökalp, *Irak’ın Fethi*, 108.

⁷⁷ İzzeddin İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-târîh*, çev. Ahmet Ağırakça (İstanbul: Bahar Yayınları, 1991), 2/354.

⁷⁸ Zekiye Sönmez, “Hz. Ömer’in Arap Yarımadası ve Çevresindeki Hıristiyanlarla Münasebetleri”, *Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu 2* (2018), 263.

⁷⁹ et-Taberî, *Târîhu’l-ümem ve’l-mülûk*, 1275, 4/18; Mohammed Hussein Neamah Neamah, *Raşit Halifeler Döneminde Irak’ın Fethi ve Kitap Ehli ve Mecusilerle İlişkiler* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, ts.), 60.

şunu da bilin ki sizin şarap içmeyi sevdiğinizden daha çok ölmeyi seven bir toplulukla üstünüze geliyorum.⁸⁰

Diğer taraftan Anbâr şehri, Hâlid b. Velîd'e teslim olmuş ve aralında cizye antlaşması yapılmıştı. Buranın halkıyla yıllık seksen bin veya dört yüz bin cizye vermek üzere antlaşmışlardı.⁸¹

Antlaşma yapılan şehirlerde vergi memurları 50 gün içinde vergileri toplarlardı. Vergi vermeyi taahhüt edenler cizye toplanana kadar Hâlid'in yanında rehin olarak dururlardı.⁸²

Sevâd arazilerinin fethi sırasında Müslümanlar buradaki çiftçilere müdahale etmedi. Hâlid çiftçileri toprağından çıkarmadı ve onları esir de almadı. Onları kendi topraklarında bırakıp zimmet ehlerinden kabul etti.⁸³ O, fethettiği kalelere gönderdiği mektupta: "Bizler mallarınızı sizde bıraktık" diyordu.⁸⁴

Şehirleri savaştan ele geçirmek Müslümanlar için çok önemlidir. Yapılan bu antlaşmalar sayesinde Müslümanlar kısa sürede birçok fetih yapmıştır. Bu bağlamda Çinli filozof Sun Tzu, barış antlaşmaları için, "Savaştan kazanmak en iyisidir," demektedir.⁸⁵

10. SAVAŞTA KADINLARA AKTİF ROL VERME

Hâlid b. Velîd savaşa kadınları da dâhil ederdi. Başkumandanlığı sırasında askerlerini düzene sokarken Yezid b Ebî Süfyan'ın yanına önce erkek süvarileri sonra da kadınları yerleştirmiştir.⁸⁶ Bu meyanda Müslümanlar, Ecnâdeyn'de "Cilik" denilen mevkiye geldiler. Ecnâdeyn, Filistin'de Beytü'l-Cibrin ile Remle arasında bir yerdir.⁸⁷ Hâlid b. Velîd, askerlerine teşvik edici bir konuşma yaptı. Konuşmasının sonunda Müslüman kadınları övdü. Onları kaçan askerleri geri döndürmekle görevlendirdi.⁸⁸ Ecnâdeyn Savaşı yaklaşık 4-5 gün sürdü. Savaşın şiddetlendiği sırada Ümmü Hakîm, eline çadır direği alarak dört Rum askerini öldürdü.⁸⁹

Hz. Ebû Bekir döneminde mütenebbi Müseylime ile yapılan savaşta cephe arkasında kadınlara da çeşitli görevler verildiğini görmekteyiz. Mecâa isimli kadın esir düştüğünde elleri bağlanıp içinde

⁸⁰ et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 1275, 4/18; Neamah, *Raşit Halifeler Döneminde Irak'ın Fethi ve Kitap Ehli ve Mecusilerle İlişkiler*, 60.

⁸¹ Mehmet Emre Bakırcı, *İslam Hukuku'nda Cizye* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 18.

⁸² et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 1275, 4/17.

⁸³ Abdülaziz Dûrî - Halil İbrahim Hañçabay, "Hz. Ömer'in Mali Düzenlemeleri: Şam Bölgesindeki Vergiler", *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 9/17 (2011), 204.

⁸⁴ Dûrî - Hañçabay, "Hz. Ömer'in Mali Düzenlemeleri", 208.

⁸⁵ Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, çev. Pulat Otkan - Giray Fidan (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 25.

⁸⁶ Esra Gül, *İslâm Savaş Tarihinde Müslüman Kadınların Faaliyetleri* (Elâziğ: Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 44.

⁸⁷ Hakkı Dursun Yıldız, "Ecnâdeyn Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 10/385; Neamah, *Raşit Halifeler Döneminde Irak'ın Fethi ve Kitap Ehli ve Mecusilerle İlişkiler*, 47.

⁸⁸ Aynur Uraler, "Ümmü Hakîm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 42/319.

⁸⁹ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, çev. Mehmet Vehbi Şahinalp - Hikmet Akdemir (İstanbul: Siyer Yayınları, 2015), 4/114.

Hâlid'in Butah'ta evlendiği karısı Ümmü Mütemmim'in bulunduğu çadırın önüne getirildi.⁹⁰ Bu esir, göz kulak olması için Ümmü Mütemmim'e emanet edildi.⁹¹

11. ORDUDA KULLANILAN SİLAHLAR

İnsanlar, savaşlarda üstünlük sağlayan ve kendi gücünü tamamlayan araçlara ihtiyaç duymuşlardır. Bu ihtiyacın giderilmesi için cisim şekillendirilmiş ve çeşitli silahlar üretmiştir. Silahlar çeşitli şekillerde yapılan, canlı varlıkları etkisiz hâle getiren, cansız varlıkları tahrip eden sonuçta düşmanın imha edilmesini sağlayan araçlardır. Askeri yapı içinde silah ve teçhizatlar önemli bir yere sahiptir. Askeri eğitim, strateji ve taktiğin en önemli etkenlerinden biri silahlardır. Tarihte diğer her şey gibi silahlar da döneminin teknolojik imkanları el verdiğince geliştirilmiştir.⁹²

Hâlid b Velid'in savaştığı dönemde orduda hangi silahlar ve araçlar vardı? Çalışma açısından bunları tespit etmek faydalı olacaktır. O dönemde savaşlarda ok ve yay kullanılırdı. Okçular, açıkta ve siper arkasında atış yapılabilecek uzak mesafelerde dururlardı. Bunlar genelde düşmanı öldürmek için kullanılsa da ucuna sarılan yazı ile haberleşmek için de kullanıldığı olmuştur.⁹³

Harp meydanlarında kullanılan diğer silahlar kılıç ve kalkanlardır. Mûte Savaşı'nda üç kumandan şehit olduktan sonra Hâlid b. Velid sancağı almıştı. Hâlid, uyguladığı taktikler ve kılıcı ustaca kullanması sayesinde Müslümanları toparlamıştı. Böylece Allah'ın kılıcı lakabını almış, kılıçla asker özdeşleşmişti.⁹⁴ Hâlid için şöyle denmiştir: "O, Allah'ın güzel bir kuludur. O Allah'ın kılıcıdır ve Allah onu münafıklara karşı kullanılmak üzere kınından çıkarmıştır." Bu savaşta Hâlid'in elinde dokuz kılıç parçalanmış, sadece büyük bir Yemen hançeri elinde kalmıştır.⁹⁵ Hâlid'e ait mirseb, kurtubî ve edlak adlarında üç kılıç Topkapı Sarayı Müzesi'nde sergilenmektedir.⁹⁶

Kısa kılıç olarak adlandırabileceğimiz hançeri Araplar daha ziyade teke tek çarpışmalarda kullanırdı. Hançer bazen fırlatılarak düşman öldürülürdü. Hançerler elbise altında gizlenebildiği için suikast amaçlı da kullanılırdı.⁹⁷ Savaşa katılanlar üstlerinde hançer taşırlardı. Bugün bile Yemen başta olmak üzere bazı Arap ülkelerinde süs amaçlı hançer taşınmaktadır. Gergedan boynuzu ve fildişiyle süslenen bu hançerler hayli kıymetlidir.⁹⁸

Bir diğer önemli savaş aleti mızrakları kullanma eğitimine demir halkaların (vetra) ortasında atış yaparak başlarlardı. Sonra yabani hayvanları kovalayarak ve onları avlayarak eğitimlerini tamamlarlardı. Mızraklar; taşıma şekli, boy ve yapıldıkları malzemeye göre farklı isimler almışlardır. Cahiliye döneminde sadece basit ağaç veya kamış çubuğun ucuna metal parçalar

⁹⁰ Çiğdem Asiler, *İslam Tarihinde İşkençe (Emevilere Kadar)* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 80.

⁹¹ Asiler, *İslam Tarihinde İşkençe (Emevilere Kadar)*, 80.

⁹² Nejat Eralp, *Tarih boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993), 4.

⁹³ Ağırman, *Hz. Peygamber'in Savaş Stratejisi*, 101.

⁹⁴ Süreyya Balçık, *Sebep ve Sonuçlarıyla Mûte Savaşı* (Selçuk Üniversitesi, Thesis, 2011) ((TDV İslâm Araştırmaları Merkezi)), X, 71 y./17.

⁹⁵ et-Taberî, *Târîhu'l-ümmem ve'l-mülûk*, 1275, 4/16.

⁹⁶ Mustafa Fayda, "Hâlid b. Velid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 17/292.

⁹⁷ Tülin Çoruhlu, "Hançer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 15/548.

⁹⁸ Terzi, "Hz. Peygamber Döneminde Askerî Teşkilât", 128.

takılarak yapılan mızraklar zamanla daha geliştirilmiş ve kale duvarlarına zarar verecek sağlamlığa ulaşmıştır.⁹⁹

İslâm ordusu fethedeceği yerin şartlarına göre yeni savaş aletleri kullanmıştır. Debbabe bunlardan biridir. Bu, üzeri deri kaplı, tahtadan yapılmış ve tekerler üzerinde ilerleyen bir savaş aletidir. Askerler içine girer ve düşmanın oklarından korunarak kaleye yaklaşırlardı.¹⁰⁰ Debbabe denmesinin sebebi kaleye varana kadar yavaş yavaş ilerlemesindedir. Günümüzdeki zırhlı araca benzemektedir.¹⁰¹ Debbabenin içinde bulunan askerlerin bir kısmı surların dibine geldiğinde merdivenden tırmanarak surun üstüne çıkarlar, düşman okçularını öldürürlerdi.¹⁰² Diğerleri ise kale duvarının dibini demir aletlerle kazıp kale duvarını delerdi. Hâlid b. Velîd'de kaleleri fethederken bu aleti kullanmıştır.¹⁰³

Koçbaşı (Re'sû'l-kebs), kuşatma sırasında surlarda delik açabilmek için kullanılırdı. Demir ve çelikten yapılan bu alet koçbaşına benzediği için bu ismi almıştır. Koçbaşı, debbabenin içine yerleştirilerek iki taraftan bağlanırdı. Böylece kale kapısına veya duvarına hızlıca vurulurdu. Surları tahrip etmede koçbaşıyla birlikte kuşatma zincirlerinden de faydalanılıyordu. Hâlid, Şam fetihleri sırasında koçbaşını kullanmıştır.¹⁰⁴

Yakın mesafelerde hızından dolayı at tercih edilse de uzun mesafeler için deve kullanılıyordu. Çadırlar, debbâbe, mancınık gibi ağır eşya ve silahlar ordunun arkasından gelen kadınlar tarafından develerle taşınıyordu. Aynı dönemde Bizans, savaşlarda taşıma görevleri için katır ve at kullanıyordu. Müslümanların çöllere dayanıklı hayvanlar olan develeri kullanması avantajlı olmalarını sağlıyordu. Bu sabırlı hayvanın kullanımı Mısır ve Suriye'nin fethini kolaylaştırdı. Hâlid b. Velîd, Suriye'ye giderken geçmesi gereken çölü develerin yardımıyla zayıtsız geçmiştir. Deve - 52 ile +70 dereceler arasında hayatta kalabilmekte, 50 derece sıcaklığa, 8 gün susuz dayanabilmektedir. Suyu bulduklarında ise 10 dakikada, ağırlığının üçte biri kadar su içmektedirler. Bu miktar bazen 130 litreyi de bulabilmektedir. Atların aksine kum fırtınalarından kirpikleri sayesinde gözlerini koruyabilmektedirler.¹⁰⁵ Çölde dikenle bile beslenebilmekte, içtiği suyu vücudunda devir yaparak maksimum seviyede istifade edebilmektedir. Kürkü, sıcak ve soğuktan koruyucu özelliktedir. Ayakları kuma batmayacak genişlikte ve derisi kum sığağından etkilenemeyecek kalınlıktadır. Bu özellikleriyle tam bir çöl hayvanıdır.¹⁰⁶ Devenin savaşlardaki önemini Hz. Ömer'in sözleri bize anlatmaktadır: "Fetihlerde develeri kullanmasaydık, ben insanları ve topraklarımızı koruyamazdım."¹⁰⁷

⁹⁹ Terzi, "Hz. Peygamber Döneminde Askerî Teşkilât", 130.

¹⁰⁰ Ağırman, *Hz. Peygamber'in Savaş Stratejisi*, 160.

¹⁰¹ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, çev. Nazire Yurter (İstanbul: İnkılab Yayınevi, 2005), 97.

¹⁰² Terzi, "Ordu", 33/361.

¹⁰³ Çil, "Hz. Ömer Döneminde Ordunun Silahları ve Lojistiği", 10.

¹⁰⁴ Çil, *Hz. Ömer Dönemi Ordu ve Ordugâhlar*, 122.

¹⁰⁵ İbn Haldûn, *Mukaddime*, 1/160.

¹⁰⁶ Çil, "Hz. Ömer Döneminde Ordunun Silahları ve Lojistiği", 16.

¹⁰⁷ Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 113.

Çöl iklimine dayanıklı olan develer ordunun çadırlarını ve mancılık, debbabe, koçbaşı gibi ağır silahlarını taşırdı. Bunları taşıyan develeri kadınlar yönlendirmekteydi. Ayrıca askerlerin susuzluğunu ve açlığını gidermek için gerektiğinde develer kesilirdi.¹⁰⁸

Atlar da develer kadar kıymetliydi. Atların soy kütüğü dahi tutulurdu. Çünkü atların iyi yetiştirilmeleri kadar soyları da büyük önem taşıyordu. İslâm ordusunun manevra kabiliyetinin yüksek olduğu bilinmektedir. Uzun gece yürüyüşlerine ve otuz saat süren kesintisiz yolculuklar dirayetli askerlerin ve fevkalade bir eğitim alan savaş hayvanlarının göstergesidir.¹⁰⁹

SONUÇ

Hz. Peygamber'in irtihalinden sonra Müslümanlar, kısa sürede Arap Yarımadası'nı aştılar ve dönemin süper güçleri Bizans ve Sasani ordularıyla karşı karşıya geldiler. Müslümanların kullandığı savaş taktikleri sonucunda kimse onların ilerlemesine engel olamadı. Dünyanın iki süper gücü olan Rum ve Fars ülkeleri fethedildi. Aradan çok uzun zaman geçmeden Hicaz'dan, Yemen'e, Endülüs'den Berberilerin yurtlarına kadar yedi farklı iklimdeki bölgelere hâkim olundu. Bunu İslâm dinin verdiği manevi ruhla ve savaş stratejileriyle başardılar. Hâlid b. Velîd, harbin hilelerini iyi bilirdi. Hâlid b. Velîd, komutanlık vazifesini üstlendiğinde dâhi bir kahraman olarak tarih sahnesine çıkmıştır. O; yolcular, esirler ve casuslar vasıtasıyla düşman hakkında malumat toplayan; muharebe esnasında durum ve şartlara göre strateji üreten büyük bir komutandı.

Hâlid b. Velîd, katıldığı onlarca savaştan muzaffer olarak ayrılmıştır. Onun fetihleri Cezire bölgesine kadar uzanmıştır. Hâlid, emrindeki askerlere iyi davranır ve onları idare etmesini bilirdi. Hâlid, vücudunda kılıç, mızrak ve ok darbesi değmedik bir yerin kalmadığını belirtmiştir. Ömrünün büyük bir kısmını savaşlarda geçiren Hâlid, savaş meydanında ölemediği için de hayıflanmıştır.

¹⁰⁸ Terzi, "Hz. Peygamber Döneminde Askerî Teşkilât", 117.

¹⁰⁹ Ağırman, *Hz. Peygamber'in Savaş Stratejisi*, 149.

KAYNAKÇA

- Ağırman, Mustafa. *Hız. Peygamber'in Savaş Stratejisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992.
- Akbaş, Mehmet. "Seyfullah Lakabının Halid b. Velid'in Cihadına Yansıması". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2012), 91-109.
- Algül, Hüseyin. "Mûte Savaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Arı, Ümmühan. *İlk Dönem İslam Tarihinde Yemâme*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Aseli, Bessam. *Hâlid b. Velid*. Beyrut : Dârü'n-Nefâis, 1991.
- Aselî, Bessâm. *el-Mezhebü'l-askeriyi'l-İslâmî*. Lübnan: Dâr'u-l Nefâis, 1993.
- Aselî, Bessâm. *Kâdetü fethu bilâdü's-Şam ve'l-Irak*. Dâr'u-l Nefâis, 2012.
- Asiler, Çiğdem. *İslam Tarihinde İşkence (Emevilere Kadar)*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Askalânî, İbn Hacer. *el-İşâbe fî temyîzi's-şahâbe*. çev. Seyfullah Erdoğan. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2011.
- Bakırcı, Mehmet Emre. *İslam Hukuku'nda Cizye*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Balçık, Süreyya. *Sebep ve Sonuçlarıyla Mûte Savaşı*. Konya Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ. *Fütûhu'l Büldân*. çev. Mustafa Fayda. İstanbul: Siyer Yayınları, 2013.
- Câbî, Subhî. *Seyfullah Hâlid b. Velîd*. çev. İbrahim Ekrem. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 7. Basım, 1994.
- Çil, Halit. *Hız. Ömer Dönemi Ordu ve Ordugâhlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Çil, Halit. "Hz. Ömer Döneminde Ordunun Silahları ve Lojistiği". *Akademik Bakış: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 37 (2013), 1-21.
- Çokgez, Kamil Özkan. *Sosyal Dayanışma Açısından Tebük Gazvesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çoruhlu, Tülin. "Hançer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Dûrî, Abdülaziz - Hançabay, Halil İbrahim. "Hz. Ömer'in Mali Düzenlemeleri: Şam Bölgesindeki Vergiler". *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 9/17 (2011), 195-207.
- Eceoğlu, Kenan. *Hız. Ebû Bekir Dönemi Devlet Bürokrasisi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

- Eker, Cihan. *H. Ömer Devrinde Ehl-i Kitâpla İlişkiler ve Tehcîr*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Eralp, Nejat. *Tarih boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
- Ertürk, Mustafa. "Ükeydir b. Abdülmelik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C.42. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Erişim 24 Ağustos 2022.
- Fayda, Mustafa. *Allah'ın kılıcı Halid b. Velid*. İstanbul: Çağ Yayınları, 1990.
- Fayda, Mustafa. "Hâlid b. Velid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 17. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Gökalp, Hüseyin. *Irak'ın Fethi ve İslâmlaşma Süreci (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Grabus, Merzuk. *H. Peygamber'in Mekke Müşrikleri Dışındaki Arap Kabileleri ile Münasebetleri (Medine Dönemi)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Gül, Esra. *İslâm Savaş Tarihinde Müslüman Kadınların Faaliyetleri*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Hamidullah, Muhammed. *H. Peygamber'in Savaşları*. çev. Nazire Yurter. İstanbul: İnkılab Yayınevi, 2005.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2017.
- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân. *Mukaddime*. çev. Halil Kendir. 2 Cilt. Ankara: Yeni Şafak Yayınları, 2004.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *Sîret-i İbn Hişâm (es-Sîretü'n Nebeviyye)*. çev. Abdülvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2021.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, 1976.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*. çev. Mehmet Vehbi Şahinalp - Hikmet Akdemir. 8 Cilt. İstanbul: Siyer Yayınları, 2. Basım, 2015.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*. çev. Mehmet Vehbi Şahinalp - Hikmet Akdemir. 8 Cilt. İstanbul: Siyer Yayınları, 2. Basım, 2015.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddin. *el-Kâmil fi't-târîh*. çev. Ahmet Ağrakça. İstanbul: Bahar Yayınları, 1991.
- Kaya, Emine. *Enfâl, Âl-i İmrân ve Tevbe Sûrelerinde Bedir, Uhud ve Tebük Gazverinin Tasviri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kaymaz, Şerafettin. *H. Ebû Bekir'in Ridde Olaylarıyla Mücadelesinin İslamiyet'in Yayılmasına Etkisi*. Mardin: Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Kelpetin, Mahmut. *Seyf b. Ömer ve Tarihçiliği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

- Kılıç, Murat. *Tarih Öncesi Çağlardan Hellenistik Çağ'a Anadolu'da Savaş Stratejileri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Koç, Hasan. *Hiz. Ömer Döneminde el-Cezîre'nin Fethi*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2019.
- Külekçi, Cahit. "Hiz. Ömer'in Halid b. Velîd ile İlişkisi". *Uluslararası Hiz. Ömer Sempozyumu II* (2018), 41-54.
- Neamah, Mohammed Hussein Neamah. *Raşit Halifeler Döneminde Irak'ın Fethi ve Kitap Ehli ve Mecusilerle İlişkiler*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Özyılmaz, Fatih. *İslam'ın Suriye'ye Yayılışı (Emevî Dönemi Sonuna Kadar)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Reşid, Abdullah. *İslam'da Ordu ve Komutan*. çev. Enver Güneç. İstanbul: Şule Yayınları, 1996.
- Sicistânî, Ebû Dâvûd. *es-Sünen-i Ebû Dâvûd*. çev. İsmail Lütfi Çakan. 15 Cilt. İstanbul: Şamil Yayıncılık, 3. Basım, 1987.
- Sönmez, Zekiye. "Hiz. Ömer'in Arap Yarımadası ve Çevresindeki Hıristiyanlarla Münasebetleri". *Uluslararası Hiz. Ömer Sempozyumu 2* (2018), 255-292.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. Mısır: Huseyniyye, 1275.
- Terzi, Mustafa Zeki. "Emevîler'de Kara Ordusu Teşkilâtı". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1997), 41-88.
- Terzi, Mustafa Zeki. "Hiz. Peygamber Döneminde Askerî Teşkilât". *Diyanet İlmi Dergi* 39/3 (2003), 7-32.
- Terzi, Mustafa Zeki. "Ordu". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Tzu, Sun. *Savaş Sanatı*. çev. Pulat Otkan - Giray Fidan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11. Basım, 2018.
- Uraler, Aynur. "Ümmü Hakîm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 42. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Urcun, Muhammed Sadık İbrâhim. *Hâlîd b. el-Velîd*. Kahire : Mektebetü'l-Külliyatü'l-Ezheriyye, 1967.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd. *Hiz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*. çev. Musa Yılmaz. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2013.
- Yıldırım, Sadettin. *Hiz. Ebû Bekir'in Hayatı ve Tarihi Şahsiyeti*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Yıldız, Hakkı Dursun. "Ecnâdeyn Savaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 10. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Yılmaz, Metin. "İlk İslâm Fetihlerindeki Savaş Stratejileri ile Avlanma Taktikleri Arasındaki Benzerlik". *Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi)* 8/2 (2008), 9-45.